

Kvinnekultur

Taler
Berit Ås

Dato
13 oktober 1973

Sted
Tønsberg

1 Medsøstre!

Vi lever i en tid hvor mange av oss stiller spørsmålet: Hvem er vi, kvinnene i verden? Hvor hører vi hjemme? Hvor passer vi inn? Er vi sosialistiske, humanistiske, radikale eller revolusjonære mennesker? Finner vi vår plass i kampen for kvinnefrigjøring på noe punkt på den politiske skala, som sies å strekke seg fra det ytterste høyre til det ytterste venstre?

10 I det tiår menn la verdensrommet under seg, brydde ikke fagforeningsledere i Europa seg noe om at et milliontall av industriarbeidsplasser forsvant for kvinnene. I vårt land løftet de ikke en finger mens avstanden i timelønningene over en 6-årsperiode stadig økte for kvinnene i industrien.

15 I en tid da Fellesmarkedets planer om en politisk og monetær union var de store menns forlokkende perspektiver, døde titusener av kvinner av illegal abort i det samme Europa - mens kirkens og politikkens menn tordnet mot de syndige kvinner som fjernet fruktene av et samleie de ikke kunne nekte i et sakramentalt ekteskap.

20 Hvem er vi, vi kvinner i verden? Hvem gjør vår seksuelle hjelpeløshet til religiøs forpliktelse? Hvem begrenser våre muligheter til å overleve slik at vi bare har en utvei: å utøve «verdens eldste yrke», og hvem av partene, kjøper eller selger, er det som straffes for det?

25 Vi møter kvinner fra hele verden som i sine forsøk på å hjelpe seg selv og sine medsøstre beveger seg fra liberale kretser til de mest radikale; men som intet sted finner svar på hvordan kjønnsdiskrimineringen skal nedkjempes. Amerikanske kvinner har søkt inn i ultraradikale grupper som «Students for Democratic Society» og «Black Panthers», bare for å oppleve at det var stensilmaskinene de

var velkommen til å betjene, og at de var mest verdifulle, som den svarte negerlederen sa, «når de ligger på ryggen».

35 I Ben Bellas hær trodde de algierske kvinner at de hadde fortjent verdigheten som likestilte fordi de sammen med menn hadde kjempet i fremste rekke for sitt lands frihet. Men da kampen var over, sa mennene til dem: «Gå hjem til grytene igjen. Vi trenger dere ikke lenger!»

40 Hvor hører vi hjemme, vi kvinner i verden? Hvem nekter oss vår del av friheten, av seieren, framskrittet og æren?

Mens noen kvinner aktivt leter etter de samarbeidsorganisasjonene hvor de kan kjempe sin likestillingskamp, skremmes andre fra aktivitet hvis ordet politikk blir nevnt. Et overveiende flertall av kvinner rammes ennå av menns
45 latterliggjøring når de nedvurderende og omsorgsfullt sier: «Politiske kvinner er da ikke kvinnelige!» Når de rammes, er det ikke fordi de ikke kan tåle latterliggjøring. Nei, det er fordi de kan høre truselen bak ordene, nemlig at slike kvinner liker «man» ikke! Når hele ens livseksistens er avhengig av å bli likt, anerkjent eller tålt, utsetter man seg ikke for et sjansespill med livsgrunnlaget
50 som innsats. Andre kvinner rygger tilbake, skremt av den voldsomhet som de forbinder med radikale og revolusjonære grupper. Kvinnene selv ser ikke at den langsomme vold og undertrykkelse er hva de har lært å tåle fordi egenskaper som utholdenhet, nøysomhet og selvoppofrelse berømmes hos dem.

55 Atter andre har forstått at å kjempe for kvinners rettigheter er politikk. Det er bare slik at de løfter som partiene har skiltet med i alle år, i liten grad er blitt innfridd.

Kvinnene har trukket den slutning at partiene har utviklet seg blant grupper av
60 menn, som gjennom tidene har hatt forskjellige interesser. Disse menn utgjorde store grupper av mennesker som var forskjellige fra hverandre, gjennom den plass de hadde i det historisk bestemte system for samfunnets produksjon. Gjennom sitt forhold til produksjonsmidlene opplevde arbeidere, bønder og kapitaleiere at de hadde motstridende interesser. Dermed utviklet gruppene en
65 forskjellig forståelse av samfunnet avhengig av de erfaringer hver av gruppene hentet fra sitt daglige arbeid, fra samtaler med likemenn om problemer, gjennom kontakt og i kamp med andre interessegrupper. Kvinnene, som tilhørte sine menn og som gjennom dager og netter produserte familiens velferd

70 uten lønn, ble glemt i teoriene. Vi skal senere se hvor viktig det er i undertrykkelsens strategi å glemme gruppers historiske og aktuelle innsats; og å avvise tanken på at de millioner av timer nedlagt i den ulønnede produksjon skulle være vesentlig for forståelsen av kvinners interesser og ideologi.

75 Enhver gruppe har behov for å definere sin virksomhet som nødvendig og meningsfylt. Derfor blir enhver virksomhet gitt verdi, slik at de mennesker som utfører den, får selvfølelse. Alle mennesker gjør dette. Vi forsvarer og rettferdiggjør det vi i virkeligheten er nødt til å gjøre. Dette skjer til tross for at andre krefter enn de som den enkelte rår over, har plassert oss i vårt samfunns
80 nisjer. Det eneste som står igjen til oss selv, er nettopp rettferdiggjørelsen, og siden vi er blitt fortalt at individets frihet og rett til valg er vårt samfunns fornemste kjennetegn, aksepterer vi lett at vi må ha valgt vår egen skjebne. Rettferdiggjørelsen av vår virksomhet har blant annet ført til ideologisk krig mellom gifte hjemmearbeidende kvinner og selververvende kvinner i dobbelt
85 arbeid. Dette har skjedd til tross for at mangel på utdannelsesmuligheter og daghjemsplasser, og opprettholdelse av særskatt og forbud mot å trekke fra utgifter til inntekts ervervelse, har vært de styrendes klare hindringer for at kvinner skal komme ut i lønnet arbeid.

90 Allikevel er vi kvinner blitt forledet til å tro at vi fritt har valgt en av de to livsformer. Den ene gruppen har derved kunnet utvikle kvinnekulturens verdier maksimalt ved å oppvurdere omsorg, tilgjengelighet, selvoppofrelse, sparing og verdien av psykisk varme og støtte til de av familiemedlemmene som må fungere i en «grusom» konkurransens og selvhevdelsens verden.

95 Den andre gruppen har lært seg pengeøkonomiens verdier: at penger er tid og tiden er knapp, at maksimalytelse er arbeidsmoral, og at den som ingen penger har, er av liten verdi. Men de har også lært seg at det er mer arbeid enn det menn satser som skal til for at en kvinne skal oppnå en «mannslønn». De lærer seg at
100 det er en smitteeffekt fra synet på kvinnen i den ulønnede produksjon som preger menns kvinnesyn i yrkeslivet, at skjønnhet, ungdom og feminin ynde betyr høyere status og bedre lønn i sekretæryrkene enn hardt arbeid og organisasjonsmessig virksomhet blant kvinnelige industriarbeidere. Mens utearbeidende kvinner i begynnelsen av sin karriere læres til å tro at
105 selvstendighet og arbeidstempo gir de samme rettigheter som menn i yrkeslivet, lærer de - etter som årene går og avansementene stadig bare tilfaller menn - at det gjelder strengt forskjellige lover, ikke bare for hjemmearbeidende hustruer og

mannlige lønnstakere, men for menns og kvinners framgang i det lønnede arbeid.

Til tross for at de fleste av oss slett ikke har «valgt» hverken tidspunkt og antall barnefødsler, eller om vi vil ha lønnet arbeid eller ikke, er vi blitt forledet til å stå mot hverandre med et forskjellig verdisyn (at motsetningsforholdet ikke ble
115 helhjertet skyldtes at de fleste yrkeskvinner i moderne tid også måtte ta ansvaret for den ulønnede produksjon). I tillegg er vi lært opp til å slåss mot hverandre ut fra de gruppeinteresser våre menn har. Fordi vi alltid har mottatt en del av samfunnsrikdommen gjennom våre fedre, og senere gjennom våre ektemenn, og fordi disse ved denne tildelingsfunksjon ble gitt makt til å straffe eller
120 belønne oss alt etter hvor sterkt vi gjorde oss til ett med deres interesser, ble det alltid lett for oss å tro at deres interesser nødvendigvis måtte være våre interesser. Fordi denne oppfatning tjente våre menn og fedre, opptrådte vi som blinde overfor de av våre medsøstre som mistet sine menn. Selv om vi leste om Indias enker som ble brent på bål når mannen døde, gjennomskuet vi ikke at dette var
125 måten å tilsløre det faktum at hadde hun fått leve, så ville hennes sosiale privilegier gått tapt.

Skilte kvinner og enker i vårt land vet dette. Ugifte mødre vet enda bedre at klassetilknytning og sosial status følger med ektestand. Derfor har vi fattige,
130 fornemme enker som har lært at klassetilhørigheten er det «fineste» de har. Andre erkjenner at de er blitt proletariat og forsøker fortvilet å skaffe seg utdanning eller yrke. I alle land har kvinner som enslige forsørgere meget dårlig levestandard og lav prestisje.

Både den svenske professor i sosialmedisin, Gunnar Inghe, som skrev om de
135 «fattiga i välfärdssamhället», og økonomen James Morgan, som skrev *Income and Welfare in the United States*, har dokumentert dette.

Derfor bør vi trekke den slutning at politikken, slik den i dag avspeiler
140 mannssamfunnets interesser, vanskelig kan tiltres helhjertet av kvinner.

Kvinnelige politikere som blir bedt om å tale sine medsøstres sak, enten det gjelder abort, likelønn, skilsmisserettigheter eller retten til lønnet arbeid, har hittil fått vanskeligheter. Disse krav forvirrer ofte partitilknyttede kvinner fordi
145 de visker ut grensene mellom partiene. Alle partier tilbyr i dag i prinsippet kvinner de samme goder. Alle partier har inntil i dag vært omtrent like lunkne

m.h.t. å gjennomføre det de lover. Og det er rimelig å tro at mennene
fornemmer kvinners søsterlojalitet og forteller dem at denne ikke er
150 partipolitikk. Innenfor partiene erklærer kvinnene at de slett ikke er feminister,
men lojale partifeller.

«Jeg er intet kvinnelig alibi», erklærte den tyske kvinnen som for første gang ble
valgt til parlamentets presidium. «Kvinnesak er menneskesak», insisteres det. I
155 en defensiv posisjon betyr det rett og slett at man ikke er innstilt på å prioritere
kvinnespørsmål framfor mannsspørsmål. En framtrедende minister i et land i
Europa fikk ros og belønning av sine mannlige ministervenner etter å ha fått en
større kvinnelig lavtlønnsgruppe til å avstå fra å gå til likelønnsstreik. Hennes
appell til dem gikk ut på at landets økonomi ikke tålte det, og at kvinnene nå
160 måtte vise patriotisme.

Framgangsrike kvinner i politikken de aller fleste steder i verden har hevdet det
om og om igjen: «Mine krefter, mine synspunkter og min lojalitet til Partiet har
fortrinnsrett framfor min lojalitet til mine medsøstre!»

165 Et engelsk parlamentsmedlem har beskrevet hvordan hun over en rekke år kom
til å forråde sine medsøstres interesser til tross for sin villighet til å tale deres sak:
«Jeg forstod meget raskt at kvinnespørsmål var upopulære,» skriver hun, «og at
å beskjeftige seg med dem hverken gav innflytelse eller ære.» Hun regnet derfor
170 med at det var nødvendig å lære seg de politiske problemstillinger som Partiet
satte høyest, slik at hun gjennom å slåss for løsningen av disse kunne oppnå
makt og posisjon. Når hun så en gang nådde «toppen», ville hun ut fra sin
erhvervede styrke begynne kvinnekampen. Hun var ikke klar over at hun for å
holde seg à jour med de store partisaker, også måtte slåss for å forsvare sin topp-
175 posisjon. Dette måtte hun gjøre hele tiden og på mennenes premisser. Aldri ble
det mulig for henne å befeste sin stilling så lenge at hun kunne fremme sine
medsøstres interesser.

Jeg har her gått i detalj m.h.t. å beskrive forhold innenfor den institusjon som
180 heter politikk. Jeg kunne ha dokumentert hvordan forholdene er de samme i de
fleste andre institusjoner: i kirken, i forretningsverdenen, i arbeidslivet og i
undervisningsinstitusjonene. Men egentlig er ikke dette mitt mål. Mitt mål er å
vise at grunnen til at vi stadig gjør feil, at vi stadig er ute av stand til å ivareta våre
egne og våre medsøstres interesser, er vår manglende systematiske forståelse av
185 våre egne problemer. Vi mangler en forklaringsmodell, en teori om kvinners

adferd som kan kaste lys over våre liv og vanskeligheter uansett hvor vi er plassert i et mannslaget klassesamfunn. Derfor trenger vi en teori. Teori er til for å forklare og forutsi vår skjebne. I dag har de fleste kvinner en følelse av hverken
190 å kunne forklare sin situasjon eller å forstå sine utviklingsmuligheter. Denne tilstand øker forvirringen over egne evner og mål og gjør oss alle mer sårbare for manipulasjon. Sannsynligvis vil menn avvise en slik teori. «Siden jeg er marxist, er jeg ikke villig til å akseptere den,» sa en ung mannlig student for kort tid tilbake. Å forstå sin situasjon er et mektig virkemiddel i enhver frigjøringskamp.
195 Når vi finner ut hvem som vil hindre oss i vår selvforståelse, vil det også bli klart for oss hvem som er våre motstandere.

Den unge mann tok forøvrig feil. Vår teori er av historisk-materiell karakter og omfatter den antagelse at enhver produksjonsform skaper sin egen ideologiske
200 overbygning. Når den amerikansk-konstruerte «Allport-Vernon verdi- og interestetest» viser at menn og kvinner har forskjellige interessemønstre uavhengig av hvor den blir brukt, så viser det at kvinner står i den samme praksis verden over. På testens seks skalaer oppnår kvinnene høye poeng på estetiske, sosiale og religiøse interesser, menn på politiske, tekniske og økonomiske. Det er
205 alle de mekanismene i samfunnet som på forskjellig måte rammer barn, alt etter om de skal modelleres inn i den ulønnede velferdsproduksjon eller ikke, som forklarer hvorfor f.eks. alle de geniale guttebarn amerikanske forskere har fulgt fra 1920-årene, ble professorer, berømte kunstnere, politikere og oppfinnere etter 25 år; mens 75 % av de geniale småjentene ble husmødre.

210 Teorien sier derfor: Det eksisterer en kvinnekultur. Den er blitt usynliggjort i århundrer ved at menn aldri har villet skrive noe annet av kvinnesamfunnets historie enn det mannssamfunnet har funnet verdifullt. Selv i dag glemmes kvinner, de forbigås, og hvis de sier noe, høres ikke dette med det samme «indre
215 øre» som når menn lytter til menn.

I sitt vesen er det kvinner opplever helt å sammenligne med det forfatteren Ralph Ellison beskriver i Invisible man: «Jeg er en usynlig mann. Nei, jeg er ikke et av de gjenferd som hjemsøkte Edgar Allan Poe, og heller ikke er jeg et
220 Hollywood-spøkelse. Jeg er en mann av kjøtt og blod, av bein og muskler - og jeg kan til og med sies å ha en sjel.» Og videre: «Når folk nærmer seg meg, ser de bare mine omgivelser, seg selv eller fantasier om et biokjemisk uhell som min hud har vært utsatt for. Den usynligheten jeg sikter til, oppstår på grunn av en merkelig tilbøyelighet i øynene hos dem jeg kommer i kontakt med. Det gjelder

konstruksjonen av de indre øyne, de øyne de ser på virkeligheten med tvers gjennom sine fysiske øyne.»

230 Usynligheten strekker seg så langt det er nyttig for den som ser. Menn ser pene ben, bryster, figur, øyne (Playboy har dokumentert hva menn først ser hos kvinner); men de ser oss ikke som komplette personligheter. Det er mulig at de i sin herreposisjon i stor grad ser oss som bruksgjenstander: også i det politiske liv. «Vi må sette en kvinne først på listen i dette fylket for å få tak i kvinnestemmene!» hevdes det. Og mange bevisste kvinner nøler med å tro at 235 motivet nå er å drive likestillingspolitikk, siden politikken i all vesentlighet ikke påvirkes av kvinnes tilstedeværelse.

Nok et par ting om usynliggjøring: Kvinner blir f.eks. borte fra menns hukommelse og bevissthet når det snakkes om behovet for interessante eller 240 kreative personer til betydningsfulle begivenheter. Et eksempel: Rådet i en fremtredende norsk kulturorganisasjon består av 9 menn og 1 kvinne. I dette forum ble det fremmet forslag om å invitere kjente samfunnsstøtter til en «hjernestorm» om komiteens arbeidsoppgaver i fremtiden. Den første mannlige representant oppga navnene på 10 menn. Det samme gjorde den 245 neste, den tredje og den fjerde mann. Komiteens eneste kvinne oppga (som forslagsstiller nr. 5) navnene på 10 fremtredende kvinner. Alle reagerte: Hvorfor nevner hun bare kvinner? ... og det ligger i luften en anklage om at dette er demonstrativt. Burde ikke hun som «er for likestilling» i alle fall foreslå likt antall kvinner og menn!

250 Usynligheten ligger i det vi kan kalle kvinners absolutte fravær i andre komitémedlemmers bevissthet.

255 Vi hevder at det finnes en kvinnekultur som kvinner oppdras til å handle i overensstemmelse med, uten at de forstår virkningen av den.

Vi hevder videre at forskjeller mellom de to kulturer kan avdekkes ved at vi studerer noen av de dimensjoner som kulturanthropologer vanligvis viser interesse for:

260

1. språk og kommunikasjon,

2. enkeltindivids opplevelse av egen verdi innenfor kulturrammen og i tillegg:

3. Den enkeltes forhold til «verktøy og ressurser» - i vår moderne tid sier vi heller «teknologi og økonomi»,

4. Forskjellen mellom menn og kvinner i måten de organiserer sin virksomhet på, i organisasjonenes målsetting, lederskap og rekruttering, og til sist

5. den enkeltes forhold til sin tid, til framtid, planlegging og frihet.

Før vi trekker inn eksempler på forskjeller mellom manns- og kvinnekultur på disse punkter, skal vi foreløpig summere opp:

Kulturanropologer vet at grunnlaget for den enkeltes forståelse, fortolkning og vurdering varierer fra kultur til kultur. Vårt språk og vår tenkning er avhengig av «den praksis vi står i», og av vår storkulturs særinteresser. Store undergruppers selvverdsetting er på samme måte bestemt av om de kjøpes eller går inn i arbeids- og slektskapsforhold etter fritt valg, om de er økonomisk avhengige eller likeverdig belønnet med andre medlemmer av samfunnet.

En kjent økonom som John Kenneth Galbraith skriver høsten 1973 om «The Economics of the American Housewife»:

«Vanlig samfunnsmessig moral berømmer som positivt ethvert atferdsmønster, uansett hvor ubehagelig eller unaturlig det er for den det angår, som er til fordel for eller som øker velværet for dem som har mer makt i samfunnet.»

Ikke bare minner denne setningen oss om Hegels analyse av forholdet mellom herre og knekt, men den gjør at enkelte setninger fra Lenins definisjon av «klasse» renner oss i hu:

«Klasser er den slags menneskegrupper hvorav den ene kan tilegne seg den annens arbeid p.g.a. deres forskjellige plass i den givne samfunnsstruktur.»

Språket speiler en stor kulturs totale verdifastsettelse på undergruppene som den består av. Vi har en rekke eksempler på dette:

I lovverket er personen som omhandles i de aller fleste tilfelle en «han». Hvis vi leser lovtekst og setter inn et «hun» i stedet, opplever vi motsigelser og

uoverensstemmelser. Det skal nevnes at i Danmark har de satt en kvinnelig jurist
305 til å gå gjennom de forskjellige former for inkonsekvens i kvinners status i
lovverket.

Vår første forbrukerombudsmann er en kvinne - som muligens finner det
latterlig å insistere på å bli kalt forbrukerombudskvinne. (Vi har med andre ord
310 lært to ting: Både at det er uvesentlig å ivareta vår kvinneidentitet i
statussamfunnet; og at å insistere på å få gjøre det egentlig er litt latterlig.)

Et kvinnelig bystyremedlem ga uttrykk for dette i et stort intervju i Dagbladet
da hun ble en av de politiske valgte rådmenn. Ord som fylkesmann og rådmann
315 var så sterkt innarbeidet i vårt språk at de var fullt aksepterbare for henne. En
kvinnelig stortingsrepresentant kaller slike språklige fenomener for bagateller.

I praksis kan opprettholdelsen av språkformene føre til at vår
forbrukerombudskvinne, via sin betegnelse «glemmes» som en fremtredende
320 kvinnelig foregangs-«mann». De dokumenter som blir oversatt til fremmede
språk vil etter all sannsynlighet benytte pronomenet «han» og i
verdenssamfunnets språkforvirring m.h.t. hva som er kvinnenavn og hva som er
mannsnavn, vil Inger Louise Valle rimeligvis bli bevart i sine utenlandske
fagfellers hukommelse som mann.

325 Språket er i realiteten en konserverende faktor. Alle språkforskere synes å være
enig om det. Men det representerer i tillegg makt til undertrykkelse hvis ikke
maktmisbruk avsløres. Psykologen og språkforskeren Rolv Mikkell Blakan har
skrevet spesielt om språk og kjønnsroller og gjør oppmerksom på noe så
330 «nøytralt» som to forskjellige serier av synonymmer, henholdsvis for kvinner og
menn, hentet fra en nyere norsk synonymordbok.

Uten å gjengi synonymene i denne sammenheng - enhver kan selv lese Blakans
bok - skriver han:

335 «Desse listene med synonym talar for seg sjølv - men lesaren bør unne seg tid til
å samanlikne dei grundig, det kallar på både smilen og alvoret! La meg kort
peike på at «ei intellektuell kvinne» er ei «blåstrømpe», medan «ein
intellektuell mann» tydelegvis berre er intellektuell. Interessant er det også at
340 «mor» kan fungere som synonym til «kvinne», medan «far» ikkje tilsvarande
vert gjeve som synonym for «mann». Det går såleis inn i definisjonen av

«kvinne» at ho er knytt til barn (mor), medan ein tilsvarande relasjon til barn (far) ikkje går inn i definisjonen av «mann». Det slår ein òg kor mange fleire
345 negative synonym det er til «kvinne» enn til «mann». (Ein reservasjon her er at ulikskapane i synonyma til «mann» og «kvinne» naturlegvis kan representere berre forfattarens private kjønnsfordommar).»

Språket opprettholder med andre ord assosiasjoner til andre ord med forskjellig
350 verdiinnhold. I tillegg er det et mektig instrument i oppdragelsesprosessen ved å innpode det selvbildet som er nødvendig i storsamfunnet.

Det samfunnet allerede har tillagt jenterollen, formidles som forventninger og blir gjennom disse forventninger sosiale realiteter for mor og datter. I tillegg til
355 dette har vi klare regler for hvem som har lov til å si hva under hvilke forhold. Smiger, flirt og slibrigheter har sine helt bestemte regler med hensyn til tid og sted. Nedverdiggelse skjer nemlig ikke bare ved å usynliggjøre kvinner; men også ved å tingliggjøre dem som seksualobjekter. Mange kvinner har, når de er kommet i den situasjon at en hard diskusjon går i deres favør, opplevet å bli
360 krenket (psykisk straffet) ved at mannlige deltagere plutselig angriper og kommenterer kvinnens kvaliteter som seksualpartner. Kvinner er vanligvis fratatt dette språk gjennom tidlig straffing, slik at man ikke forventer utsagn av seksualpolitisk karakter fra dem, noe som ofte fører til manglende motstrategier i slike situasjoner.

365 Det karakteristiske ved språket som herskerstrategi er reduksjon av kvinners verdi etter de kriterier som råder i mannssamfunnet. Denne reduksjon i verdi, eller prestisje, er ikke rasjonelt bestemt, men bestemt av en holdning som læres og fornemmes allerede hos ganske små barn.

370 Disse to første dimensjoner i kvinnekulturen: forskjell i verditilskrivning til kvinner og menn og forskjell i bruk av språk fletter seg inn i hverandre. Men vi har nok av eksempler der verdifraskrivelse opptrer isolert:

375 La oss se på dagens situasjon andre steder i verden. I U.S.A. er det kommet ut en bok «A Rap on Race». Den gjengir en maratonsamtale over et døgn's TV-utsendelse mellom antropologen Margareth Mead og negerforfatteren James Baldwin. Hun forteller her at amerikanske samfunnsforskere nettopp har foretatt en undersøkelse blant små hvite amerikanske gutter. De ble spurt om
380 hva de helst ville være, om de ikke skulle være det de var: Små hvite jenter eller

små svarte gutter?

«Kan du gjette hva de svarte?» spurte hun Baldwin.

385

«Nei, jeg kan ikke gjette,» svarer han.

«De ville heller være små svarte gutter,» sier hun.

390 «Ha!» utbryter han. «Det var oppmuntrende. Det viser at de ennå har noe forstand tilbake.» (It shows that they still have some sanity left.)

Baldwin har forstått og fortolket resultatene riktig. Selv et lite menneske i U.S.A. oppfatter seg som mere verdt som sort mann enn som hvit kvinne. Dette
395 vet alle som har fulgt med i kvinnebevegelsens undersøkelse av sin egen status i U.S.A. Gjennom grundige analyser finner de at de lønnsmessig er sterkere diskriminert enn negre når de har det samme arbeid som hvite menn. Ved å bruke indeks - et mål - for diskriminering mellom minoritetsgrupper, som amerikanske sosialforskere laget for flere år siden, fant de at denne slår sterkere
400 ut mellom hvite menn og kvinner i U.S.A. enn mellom negre og hvit. Vi tillater oss også å diskriminere på det sterkeste overfor småjenter. Vi gjør det ved å «mindreverdgiøre» deres mødre, som de identifiserer seg med, og vi gjør det hele tiden direkte gjennom vår tale. Men da gjør vi det så subtilt at vi, som lenge har vært utsatt for det, ikke lenger hører det. «Nei, tenk at det endelig ble en
405 gutt» sier vi ... og hør på stemmen! «Nei, ble det en pike denne gangen også!» sier vi ... og hør på stemmen igjen. I et blokkmiljø i en forstad til Oslo skjedde det en episode mellom noen barn for et par år siden:

Fem gutter i 3-5-årsalderen lekte på et barneværelse og lille Marianne banket på
410 og ba om å få leke sammen med dem. «Nei,» sa den ene, og det var som om noe stakk ham, som om en stor innsikt plutselig var ervervet. «For vi leker ikke med jenter.» «Jamen jeg har jo bukser på meg,» protesterte hun. «Men du heter Marianne,» triumferte herrefolket. «Jeg kan godt hete Jakob,» foreslår hun spakt. «Nei, det går ikke,» svarer han, «for du har langt hår.» Med tårer i
415 øynene trakk hun seg tilbake.

Disse små menn hadde oppdaget en teknikk, en strategi for å mindreverdgiøre, men de hadde sin fulle hyre med å forklare seg selv og Marianne hvorfor. Dette er imidlertid en del av maktens privilegium: å bestemme andre gruppers vesen

og funksjon.

Herskerstrategien tar mange former og den gir effektive resultater. Det vesentligste er at den starter meget tidlig. Psykologen Alfred Adler kaller den
425 «Vår kulturs maskuline tradisjon» og beskriver den på følgende måte:

«Denne tradisjon virker som et klart trykk henimot spesielle holdninger som er organisert hovedsakelig rundt menns overbevisning om sin egen overlegenhet, og kvinnes, om enn noe uvillige og motstrebende, akseptering av sin egen
430 underlegenhet.»

Et samfunn er avhengig av råstoff for å kunne fungere. Det råmaterialet som et samfunn har tilgjengelig, vil kunne frigjøres, bearbeides og forbrukes bare gjennom hensiktsmessig utvikling av verktøy. Råmaterialets særpreg bestemmer
435 verktøyets karakter, som igjen bestemmer «arbeidslagene» eller den organiserte virksomhet.

Verktøy blir ut fra denne funksjon de viktigste og nødvendigste gjenstander i et samfunn. Det kreves at brukerne skaffer seg kunnskap om verktøyets
440 konstruksjon og egenskaper, og at det hele tiden skjer oppfinnelser og forbedringer. Denne prosess vil bestemme maktforholdene og delingen av arbeidets avkastning, en prosess som gjennom tiden nedfeller seg i enkeltmedlemmenes mentalitet og gir den verdi etter det forhold de står i til verktøy og ressurser.

445 Ut fra dette forhold vil vi finne at hjelpemidler som nyttes i forbindelse med produksjon, kommunikasjon (og for den saks skyld også i kunstnerisk virksomhet) vil frigjøre noen, idet de binder og undertrykker andre.

450 Hvis det er klare kategorier av personer som henholdsvis frigjøres eller bindes, vil det utvikle seg forskjellige overbygninger av ideologier, standarder for atferd og egenskaper for gruppene. Mens de «frie» i et samfunn som vårt vil utvikle idealer om aktivitet, individuell ytelse og kompetanse, vil de «bundne» spille knektens rolle i lydighet, selvoppofrelse og - om nødvendig - selvfordring.

455 Vår tids verktøy er den moderne teknologi. Den gir noen av samfunnsmedlemmene frihet, bevegelse, kunnskap og makt. Andre blir isolert, stavnsbundne, kunnskapsfattige og maktesløse. I vårt daglige liv

460 bestemmes vår atferd av bilen, televisjonsapparatet, EDB-anleggene og bomaskinene. I disse omgivelser av ting kan vi spørre i hvilken grad det er kvinnene som har konstruert månelandingsfartøylene, splintbombene, rakettflyene eller trafikkmaskinene.

465 En analyse av hvem disse teknologiske vidundere er nyttige for, avslører i alle fall at nytten ikke er maksimert i forhold til de arbeidsoppgaver som kvinner fremdeles tar ansvaret for: Ingen vaskemaskin kan passe barn; hverken TV-apparat eller mixmaster kan snu den gamle i sengen eller vaske familieleilighetens gulv.

470 Under de nåværende forhold omgis kvinner av en materiell verden som f.eks. bestemmer deres isolasjon, mens kommunikasjonsmidler f.eks. brukes av menn for å få herredømme over og tilgjengelighet til vidstrakte territorier. EDB brukes for å få oversikt, kunnskap og kontroll over institusjonene. Kjernefysiske våpen
475 og deres bringesystemer er f. eks. ikke utviklet for at kvinner skal kunne true sine medsøstre i andre land og opprettholde makt over dem i verdenssamfunnet.

De teknologiske hjelpemidlers kostnader er meget store. Bare personer som gjennom salg av sin arbeidskraft får penger i bytte, vil ha sjanser for å skaffe seg
480 (eller sine avhengige) bil, bolig, TV eller oppvaskmaskin. Bare de enkeltpersoner eller organisasjoner som har akkumulert ressurser i form av kapital, kan kjøpe det dyre maskineri som produserer, og frigjør. Inn i denne kategori av eiere beveger nå de seg som på sin side har frihet til å selge eller bestemme over sin egen arbeidskraft. Penger som bytteverdi tar form av ressurs i vårt
485 kommersialiserte forbrukersamfunn. Den som har penger kan skaffe seg bevegelse (frihet), informasjon (kunnskap) og kontroll (makt).

Kvinner står svakt i forhold til den teknologi som omgir oss. Dette henger til en viss grad sammen med at kvinnene har dårlige muligheter for å selge sin
490 arbeidskraft. I 1960 var det f.eks. bare 9,6 % gifte kvinner i arbeidslivet i Norge, og selv om denne prosentandel i 1970 har steget til noe over 20 %, vet vi at majoriteten av dem er i lavtlønnsyrker eller i deltidsarbeid som gir reduserte sosiale rettigheter. Det er f.eks. ca. 80 % av dem som i dag arbeider i lavtlønnsyrkene.

495 I dette er det som om den herskende mentalitet sier: «Kvinner skal ikke ha mer penger enn det de akkurat kan greie seg med.»

500 Eldre husmødre kan ofte berette om hvordan deres ektefelle har krevet regnskap av dem for hver tier av «sine» penger som de har fått til husholdningsbruk. Det er ikke uvanlig blant denne gruppe kvinner å høre dem snakke om «å stikke unna fra husholdningspengene» til kjøp av ting som de selv har lyst på, men som de betviler at de vil få mannens tillatelse til å kjøpe. På den annen side er det
505 god «hustrumoral» - - «å sette sin ære i» å føre et nøyaktig regnskap og et sparsomt liv.

Et annet argument for den lavere avlønning er at kvinnelige arbeidstakere vanligvis er gift, og at deres inntekt derfor må sees på «som en ekstrainntekt til
510 familien». «Og hvorfor,» spør den mann som har SIN KVINNE stående i den ulønnede produksjon, «skal en annen familie nyte godt av to inntekter?» - - og gjennom spørsmålet avsløres den vanlige oppfatning blant mange menn at husarbeidet ikke tar tid. I mannssamfunnets bevissthet er kvinnens økonomiske avhengighet i familien innarbeidet som en forutsetning for mannens frihet.
515 Familien er for ham arbeidsenheten ved at hele eller det meste av den ulønnede produksjon tilpliktes den voksne kvinne, og forventes utført gratis av henne.

I året 1938 fremla den svenske samfunnsforsker Alva Myrdal tall for det samlede antall timer investert i henholdsvis husholdningsarbeid og industri i
520 Sverige. 2000 milliarder timer var investert i husholdningsarbeid og 1200 millioner timer i industri. Men det var en vesentlig forskjell mellom de to former for investering: Hver time i industrien ble betalt! Når kvinner så beveger seg ut i arbeidslivet og velger yrker til hvilke deres sinnelag er betinget, smitter oppfatningen av «gratishet» over på disse yrker. I Norge er hjemmehjelpere,
525 vaskere, parktanter og husmorvikarer å finne i de laveste lønns plasseringer. Offentlige institusjoner og andre arbeidsgivere overtar gjerne «mannens rolle i familien» ved å hevde at disse grupper ikke nødvendigvis er berettiget til vanlige arbeidstakers rettigheter. Dagmammaer og parktanter får de fleste steder hverken ivaretatt sine pensjonsrettigheter eller feriegodtgjørelser, og selv ikke de
530 kommunalt og statlige ansatte kvinnelige arbeidstakere får ektefellepensjon på samme linje som mannlige arbeidstakere. Lovregulerer disse forhold og er en overbygning over ideologien at gifte kvinner «behøver» ikke å arbeide; og hvis de gjør det, trenger de ikke ektefellepensjon «fordi alle menn arbeider» og således får egen pensjon. Underforstått i de ovennevnte formuleringer er de
535 språklige selvfølgeligheter: Kvinner arbeider ikke når de ikke arbeider for lønn. Menn arbeider alltid, fordi de arbeider for lønn. Når vi hevder at det finnes en

egen kvinnekultur, har vi også sagt at kvinner og menn vil ha forskjellig verdiorienteringer. Siden menneskelige egenskaper, politiske ideer og aktuelle samfunnssaker vurderes av kvinner etter andre kriterier enn de menn bruker, vil vi vente at kvinner velger andre slags ledere enn menn, at de arbeider for andre målsettinger i organisasjoner og forholder seg på andre måter til sine medlemmer og seg selv, til penger, arbeid og tid.

Som en logisk konsekvens av vår tenkning må vi videre hevde at de organisasjoner som kvinner deltar i, vil være i overensstemmelse med idealer for kvinnelig atferd i samfunnet forøvrig. Hvis familien som institusjon krever sparing, selvoppofrelse og fordømmelse av egeninteresse, vil dette også prege de organisasjoner som majoriteten av kvinner har tilsluttet seg.

En gjennomgåelse av norske kvinneorganisasjoner gir oss en typeinndeling i 3: De største kvinneorganisasjonene er helse- og velferdsorganisasjoner og ligger i størrelsesorden oppe i flere hundre tusen medlemmer. Nest etter disse i størrelsesorden ligger de politiske kvinneorganisasjoner, som medlemsmessig har fra ca. 40 000 kvinner i Arbeiderpartiet til noe under 20 000 medlemmer i Senterpartiet.

De rene kvinnelige interesseorganisasjoner som arbeider for likestilling og kvinnes yrkesrettigheter har det minste medlemstall. Norsk Kvinnesaksforening, Yrkeskvinnens Klubb og Norske Kvinnelige Akademikeres Landsforbund har alle i dag et medlemstall på mindre enn 1000.

I den alminnelige oversikt over alle organisasjoner her i landet finner vi at det i organisasjoner av finansiell og teknisk natur så å si ikke finnes kvinnelige medlemmer. I de største organisasjoner for gratis velferdsarbeid finnes det, på den annen side bare et meget begrenset antall menn.

Jo sterkere målsettingen går ut på å ivareta «andres og svakere gruppers interesser», jo sterkere belønnet synes det at de føler seg som deltar i dem. Norges Husmorforbund kommer i denne forbindelse inn som en spesiell organisasjon med en uklar målsetting. Den hevder på den ene side å være en stor gruppes yrkesorganisasjon, men tar på den andre siden ikke opp en rekke av de mest sentrale spørsmål av kontraktmessig karakter som andre yrkesorganisasjoner setter i fokus. Selve arbeidsinnsatsen er også på en måte preget av «på lykke og fromme»-prinsippet: Loddsalg og basarer holdes med

gevinster, som enten er tigget ihop fra forretningslivets representanter, eller møysommelig og gratis tillaget av organisasjonenes medlemmer med «den-gode-husmor» eller «den selvoppofrende kvinne» som ideal.

580

Direkte fattigdomspreget virker den flaske- og filleinnsamlingsaktivitet som flere av kvinneorganisasjonene legger til grunn for sine virksomheter i barnearbeidet og eldreomsorgen. Det er ofte kvinner med god utdanning og etter måten velstående ektemenn som velger å slite i timer og dager med dette arbeidet; til tross for at de må vite at et par dagers lønnet arbeidsinnsats med påfølgende donering av fortjenesten ville gi mangedoblet utbytte for foreningen. Bare ut fra denne ene observasjon kunne en tenke seg å lansere den påstand at jo mer humanitære, fattige og innflytelsessvake organisasjonene er, jo sterkere er de preget av kvinnelig medlemsmasse.

590

Om vi nå til slutt skal se på menns og kvinners forhold til sin egen tid og framtid, vet de fleste av oss som har arbeidet med kvinner, at det ligger en slags beskrankning, en begrensning i frihet og valg over deres liv.

595

«Jeg bør kanskje bli lærerinne, for det er en utdanning som kan brukes uansett hvor en framtidig ektemann kommer til å bosette seg,» sier den unge jenta, og når veilederen spør med all tydelighet enda en gang hva hun helst vil bli, svarer hun: «Det er best å ta en utdanning som kan brukes i fall jeg ikke blir gift og får barn.»

600

Om og om igjen forflyttes grunnlaget for valget bort fra hva den enkelte kvinne har lyst til og ønsker over til hva som er mulig etter at alle «omstendigheter» er tatt i betraktning.

605

De psykologiske følger av dette er ødeleggende for kvinnens selvfølelse og frigjøring. Å ikke ha lov til å gjøre det en ønsker og evner betyr å bli nektet å få kjennskap til seg selv. Å ikke kunne ta standpunkt til hva en i fremtiden ønsker å bli, er å miste oppfatningen av hva en er. Menneskers identitet ligger vel så mye i hva de vil gjøre som i hva de gjør.

610

Men frarøvelsen av tid er ikke bare forbundet med den fjerne og livslange framtid. Den gjelder også her og nå: «Jeg skal sette på kaffen først!», «... etter oppvasken skal jeg kanskje lese litt», «når barna er blitt store, har jeg tenkt at jeg kanskje...»

Ingenting synes å berettige til at ønsker skal oppfylles her og nå, at handlinger med sine konsekvenser skal finne sted umiddelbart. Men ut fra tankegangen at «vi blir det vi gjør», følger det at kvinner ikke vet hvem de er.

620

Slik er det at kvinner ut fra sitt forhold til tid og planlegging kan bli identitetsløse. Når identitet og selvfølelse svekkes, svekkes også selvforståelsen. Hvis kvinner i vårt samfunn ikke er bestemt ved vesentlige oppgaver som de har å utføre (- og her har det kommersielle system og legevitenenskap fratatt
625 kvinnesamfunnet dets vesentligste kompetanseområder), men ved å bli presset inn i en passiv rolle av «evig venting», og tilfeldig ordretaking, ja da er samfunnet totalt i fare.

630

Alle disse dimensjoner griper over i hverandre: Å ikke ha tilgang på egen tid er forbundet med de krav familien har på kvinnene i den ulønnede produksjon. Språket gjør kvinnekulturen usynlig, og når det brukes så bekrefter det kvinnes ringe verdi. Som helhet fremmer herskerteknikkene det som de mektige kan bruke til opprettholdelsen av «Vår kulturs maskuline tradisjon». Først når vi har ervervet oss et meningsfylt bilde av de lovmessigheter som styrer
635 kvinners atferd, kan vi komme så langt at vi kan velge hvordan vi vil at vår egen framtid og verden skal se ut. Inntil da må vi stille oss kritisk til alle tilslørende tiltak som gir oss avgrensede tilbud om likestilling. Disse kan meget godt føre til, - fordi kvinnekulturen også er usynlig for menn - dobbeltbyrder for kvinnene. I sin ytterste konsekvens kan resultatet bli at vi fremmer tiltak som verken er i
640 framtidige generasjoners eller våre egne dypeste interesser.

Dette betyr at vi må utvikle vår teori. En teori forklarer og forutsier, den hjelper kvinnene til å forstå sin oppgave i samfunnet og til å sette kvinnekampen inn i et historisk perspektiv.

645

Vi har selv nærmet oss en forståelse av at en slik modell, eller teori, bare kan bygges over det faktum at kvinner står i den ulønnede produksjon, og at denne har medført en ideologisk overbygning av verdier og interesser som foreløpig best kan beskrives ut fra en kulturmodell. Dette gjør vi til tross for at vi er klar
650 over at begreper som klasse og kaste kunne være fruktbare i den videre analyse av «kvinnesamfunnet».

Andre har tatt utgangspunkt i det forhold at man bedømmes etter hva man

655 tjener. Kari Skjønberg har i en artikkel om likelønn en gang uttrykt det slik:
«Men saken er den at i et samfunn som vårt, vurderer man gjerne ikke bare
andre, men også seg selv i kroner og øre.»

Derfor skal ikke dette foredrag avsluttes uten at vi setter et siste stort
660 spørsmålstegn: Bør vi stille spørsmålet om kvinnens verdi som
samfunnsmedlem stammer fra deres usikre og svake plass i pengeøkonomien?

I så fall må vi ta stilling til spørsmålet som ikke er tatt opp innenfor rammen av
en kulturmodell. Dette spørsmålet er om hvordan kvinnene i dag i realiteten er
665 en ny sosial klasse, et underbetalt og ubetalt proletariat. I så fall må vi innarbeide
vårt svar i teorien etter å ha drøftet nøye Lenins definisjon av klasser:

«Klasser kalles store menneskegrupper som atskiller seg fra hverandre ved sin
plass i det historisk bestemte system for den samfunnsmessige produksjon, ved
670 sitt forhold til produksjonsmidlene (som for det meste bestemmes og utformes i
lover), ved sin rolle i den samfunnsmessige arbeiderorganisasjon og følgelig ved
den måte de mottar sin andel av den samfunnsmessige rikdom og denne andels
størrelse.

675 Klasser er den slags menneskegrupper hvorav den ene kan tilegne seg den annens
arbeid p.g.a. deres forskjellige plass i den givne samfunnshusholdning.»

Og mens vi er på leting etter meningen med våre liv, vårt eget liv og kvinners liv
som gruppe, skal ingen forstyrre oss i vårt arbeid.

680

685 **URI**
<https://www.virksommeord.no/tale/kvinnekultur>

690